

Protestantse
Kerk

Geloof · Hoop · Liefde

De hartslag van het leven

Visie op het leven en werken
van de Protestantse Kerk
in Nederland

De hartslag van het leven

Is de hartslag van het leven
niet de liefde van de Heer?
Liefde draagt hen meer en meer,
die in dienst van Hem zich geven.
Alle dingen hebben tijd,
maar Gods liefde eeuwigheid.

Gezang 426:1 Liedboek voor de Kerken

De hartslag van het leven

Visie op het leven
en werken van de
Protestantse Kerk in
Nederland

Protestantse Kerk in Nederland, Utrecht
Uitgeverij Boekencentrum, Zoetermeer

INHOUDSOPGAVE

9 Inleiding

Visie in vier thema's

- 14 *Thema 1.* 'Op de dag van de opstanding' – de inhoud
- 19 *Thema 2.* 'Twee of drie in Jezus' naam' – de vorm
- 23 *Thema 3.* Politiek lichaam – de samenleving
- 26 *Thema 4.* 'Samen met alle heiligen' – kerk met anderen

Handvatten voor beleid

- 33 *Thema 1.* Handvatten bij 'de inhoud'
  - Het geloofsgesprek rondom de Bijbel
  - Inwijding in het geloof en (missionaire) cursussen
- 35 *Thema 2.* Handvatten bij 'de vorm'
  - Vormen van gemeentezijn
  - Vormen van liturgie

- 39 *Thema 3.* Handvatten bij 'de samenleving'

- Diaconaat
- Kerk als alternatieve samenleving: ethiek

- 41 *Thema 4.* Handvatten bij 'kerk met anderen'

- Migrantenkerken
- Oude en nieuwe oecumene

44 Appendix

Wat is een visienota?

Wat is de relatie met de visienota 'Leren leven van de verwondering'?

Gesprekshandleiding

47 Fotoverantwoording

48 Colofon

Hij leeft
en Hij geeft
leven

INLEIDING

Het is een voorrecht om te geloven en bij de kerk te horen. Geloof opent de ogen voor wat we zelf niet bedenken en zelf niet maken. Het opent ons voor wat ons begrip te boven gaat en God ons in Zijn goedheid wil geven. We leren erdoor te leven onder de open hemel van Gods liefde. In de kerk worden we ingewijd in het leven met God. De kerk is meer dan alleen maar een menselijke vereniging. De kerk bestaat bij de gratie van Jezus. Hij leeft en Hij geeft leven. Hij is geen idee van vroeger, maar een werkelijkheid hier en nu. Waar twee of drie in Zijn naam samenkomen, is Hij zelf in hun midden. Daar is kerk.

Ook vandaag gaan wereldwijd velen de weg van het geloof. Mannen en vrouwen, ouderen en jongeren beleven de vreugde van het evangelie. Ook vandaag leeft de kerk. Dat geldt ook voor de Protestantse Kerk in Nederland. Op zondag komen in deze kerk in zo'n 1800 gemeenten mensen bijeen om de lofzang te zingen op Gods liefde. Er worden mensen gedoopt. Leden van alle leeftijden beleven en belijden hun geloof en ontmoeten broeders en zusters in de naam van de Heer.

Vanzelfsprekend is dit niet en vanzelf gaat het niet. Er was een tijd dat de kerk wel vanzelf leek voort te leven. Die tijd is voorbij. Op veel plaatsen kraakt het kerkelijk leven in al zijn voegen. Het einde van de vanzelfsprekendheid brengt bij velen onzekerheid en verwarring. Vraag je kerkmensen waar de kerk voor dient, dan blijft het te vaak stil. En het wordt nog stiller na de vraag 'Wat geloof je?' Dat kan voortkomen uit twijfel over de zin en inhoud van het geloof. Vragen als 'hoe is het bestaan van God te rijmen met zo veel leed in de wereld, en is geloof wel nodig om goed te leven', maken geloof voor velen een aanvechtbare zaak. Er is ook twijfel over de toekomst van de eigen gemeente. Wie zit er morgen nog aan de tafel om leiding te geven? Wie doet overmorgen de deur open? Deze vragen dragen velen als een last op de schouders.

Tegelijk zullen velen zich helemaal niet herkennen in dit beeld. Grote groepen van vooral jongeren vinden zelfs dat we moeten ophouden met kreunen en steunen. Groepen die weten dat we een minderheidskerk zijn, maar die met goede moed en liefde de hand aan de ploeg willen slaan.

Wat willen we met deze visienota? Het doel van deze visienota is *moed geven om te geloven en (nieuwe) zin geven om kerk te zijn*. Niet door iets nieuws te verzinnen of een truc toe te passen. Dat helpt hooguit even. Wel door terug te gaan naar de bron, de oorsprong, de kern van de kerk, de Heer van de kerk. Dat geeft ruimte om uit te huilen, maar ook motivatie om opnieuw te beginnen. Een crisis is een kans nieuw zicht te krijgen op waar het om gaat in kerk en geloof. Om dan getroost en met volharding door te

gaan. Er zijn tijden dat het op volharding aan komt. Tijden die tegelijkertijd lef en vindingrijkheid vragen om nieuwe wegen in te slaan. Daaraan wil deze visienota een bijdrage leveren.

De hartslag van het leven, dat is de titel van deze visienota. Hij is ontleend aan een lied waarvan de hele regel luidt: 'Is de hartslag van het leven niet de liefde van de Heer?' Dat is voor ons de kern. Het gaat om het hart dat klopt door geloof, hoop en liefde. Een hart dat klopt omdat er *meer* is dan onze mogelijkheden en onmogelijkheden. Dat *meer* wordt ons gegeven door de levende Geest. Met die hartslag is er toekomst voor het geloof, toekomst voor de kerk en ook toekomst voor de Protestantse Kerk.

Visie in vier thema's

THEMA 1

'OP DE DAG VAN DE OPSTANDING'

DE INHOUD

14

De eerste christenen kwamen samen op de eerste dag van de week, de dag van de opstanding van Jezus. De dood van Jezus leek het einde van de 'Jezus-beweging'. Was het toen al einde verhaal en einde van de kerk? Het antwoord van God op deze dood was de opstanding. Dat maakte alles anders. Dat gaf grond onder de voeten. De eerste christenen haalden het geloof niet uit hun eigen tenen. Er kwam *iets* op hen af, er kwam *iemand* naar hen toe. Ze kwamen niet samen om de stukjes bij elkaar te leggen van wat ze nog geloofden. Het draaide om Jezus Christus die in hun midden was en zei: 'Vrede zij jullie.'

Zo is het nog steeds. Het gaat niet om wat *wij* nog geloven of wat *wij* niet meer geloven. Het gaat om wat ons wordt geschonken: het leven dat ons wordt gegeven, verzoening die ons wordt aangereikt, God zelf. We leven van *genade*. Niet wat iemand bedacht of gepresteerd heeft, geeft de doorslag. Maar wat ons als pure verrassing in Jezus wordt geschonken. Dat delen we. Dat gebeurt op zondag of op andere momenten, als de Schrift opengaat en

Om door
te vertellen
aan jonge
mensen

brood en wijn worden gedeeld onder broeders en zusters. Zo worden we ingewijd in het rijk van God.

We leven in een wereld waarin het grote ideaal het *maakbaarheidsideaal* is. Dat zit in onze genen en daar kunnen we ons niet van ontdoen. En toch worden we daar niet gelukkig van, laat staan zalig. We worden er slaven van. We gaan gebukt onder het idee dat we zelf de scheppers en de verlossers van het leven zijn. Daar moeten we van afkicken. Want we zijn geen slaven, maar geliefde kinderen van God. Wij leven van Zijn liefde. Daar worden we wél gelukkig van.

We leven in een wereld die dichtgetimmerd zit. Elke millimeter van het leven wordt bezet en uitgebuit en daardoor is het leven bezet gebied. We willen de tijd beheersen, maar de tijd beheerst ons. In zo'n samenleving is de dag van de opstanding, de zondag, een open dag die uitgehakt wordt in ons dichtgegroeide bestaan. Het is Gods tijd in onze tijd.

In de kerk gedenken en vieren we de opstanding van Christus uit de dood. Hij die zich voor ons overgaf in de dood is opgewekt uit de doden. De gekruisigde Heer geeft zich als levend brood. Dat is de inhoud van het kerkzijn. Met alles wat daarmee samenhangt en zoals het in de Bijbel wordt verteld. Zonder deze inhoud vervaagt de kerk. Dan zijn we misschien een aardige club mensen, maar dat is heel wat anders dan een kerk.

God zelf geeft inhoud aan de kerk. Wij beheersen dat niet en krijgen dat nooit in de greep. Wij niet, onze gemeenschap niet, onze richting niet. We

kunnen er wel *getuige* van zijn. Een getuige spreekt uit ervaring over een werkelijkheid die hem is gegeven en die beslag op hem legt. Die werkelijkheid mogen we leren kennen en tot ons laten spreken. Als we op zondag of op andere momenten samenkomen. Als we met elkaar de Bijbel lezen en nadenken over de weg van God met Israël en de volkeren. In het leerhuis, op onze eigen pelgrimsweg, in persoonlijke meditatie in gebed en stilte. We doen dat samen met anderen. Ook met hen die op een andere manier lezen en luisteren. Het is immers niet onze waarheid en wij hebben die niet in pacht. We hebben anderen nodig om samen de werkelijkheid te leren kennen. Daarom hebben we een kerk nodig die breed genoeg is om van de waarheid geen groepswaarheid te maken.

Wat we 'om niet' hebben ontvangen, is bedoeld om 'om niet' door te vertellen. Aan jonge mensen: zij mogen te midden van alles wat ze te horen krijgen het unieke verhaal van 'God met ons' niet missen. Aan volwassenen die vragen naar zin en levensvervulling en voor wie veel aanbod is op de 'relimarkt'. Het beste aanbod van de God van Israël, de Vader van Jezus Christus, is voor iedereen. De kerk wordt aan alle kanten uitgedaagd om te verantwoorden waar zij in gelooft. Vaagheden worden daarbij niet geaccepteerd. We zullen aan de allergie voor waarheid en overtuiging voorbij moeten komen. Niet omdat we zo zeker zijn van onze zaak, nooit twijfelen of op alles een antwoord hebben. Alsof dat de norm kan zijn. Maar omdat we geroepen zijn om te getuigen van wat ons door God geschonken is en bedoeld is voor alle mensen.

Mensen
bijeën in Zijn
naam

THEMA 2

'TWEË OF DRIE IN JEZUS' NAAM'

DE VORM

19

Wat is een kerk? Jezus heeft gezegd: 'Waar twee of drie in Mijn naam bij elkaar zijn, ben Ik zelf in hun midden.' Twee of drie zijn kennelijk al genoeg voor een kerk. Beslissend is dat Jezus in hun midden is. Hij maakt dat het om een kerk gaat en niet zomaar om een vereniging van gelijkgezinden. In plaats van twee of drie kunnen het er ook twintig of dertig zijn, tweehonderd of driehonderd. Hoe meer zielen, hoe meer vreugd. Wezenlijk blijft dat de Heer in hun midden is. Hij kan dat overal zijn. Hij is dat ook overal: in reguliere kerkdiensten, op straat, op internetsites, in kamers, op de meest onverwachte plaatsen.

Vandaag zien we soms door de bomen het bos niet meer. Binnen de kortste keren draait het in de kerk om onszelf en de organisatie: om de kerkenraad, de dominee, het gebouw, het leesrooster, de financiën. Uiteraard allemaal nodig, maar de kerk is niet de optelsom van dit alles. Soms wordt kerk vooral werk: er moet van alles en steeds minder vrijwilligers moeten steeds meer doen. De agenda's raken overvol en de vreugde verdwijnt. De kerk wordt een last in plaats van een bron van rust.

Het gaat erom de kerk weer te ontdekken als dat waar Jezus over sprak: mensen bijeen in Zijn naam, in het geloof dat Hijzelf als de Levende in hun midden is. 'Brandde ons hart niet toen Hij onderweg met ons sprak en de Schriften voor ons ontsloot?', zeiden twee leerlingen tegen elkaar nadat ze met de opgestane Heer aan tafel hadden gezeten. Deze ontmoeting met de Heer is niet afhankelijk van een totaalpakket aan verworvenheden. Soms wordt het minder: minder mensen, minder dominee, minder geld. Dat doet pijn. En toch kan dat oog geven voor het echte 'meer': het levende Woord van de Heer, de nabijheid van een God van liefde die ons aan elkaar geeft. Soms moeten we zelfs durven loslaten. Loslaten of durven stoppen met dat waar we ons mee bezighouden. Een paar dingen goed doen met een vrolijk hart is beter dan veel dingen doen met een bezwaard gemoed. Minder is dan meer. Jezus heeft ons de kerk niet aangedaan als een molensteen om de nek, maar als een gave die ons vreugde geeft. Zo kan het zijn dat we het met een kerkgebouw *minder* doen om er een levende gemeenschap *meer* voor terug te krijgen.

Het woord van Jezus over de twee of drie die in Zijn naam bijeen zijn, geeft vrijheid om de kerk 'opnieuw uit te vinden'. De concentratie op de kern geeft ruimte in de vorm. Zeker, we moeten zuinig zijn op goede vormen. Een goede kerkorde of orde van dienst verdient de voorkeur boven wat aanrommelen. Beproefde vormen van kerkzijn die vaak intens worden beleefd zijn het waard om voort te zetten. Maar vormen zijn in Jezus' naam flexibel, een traditie is in Jezus' naam iets levends. De Geest geeft ons de gaven die we nodig hebben, ook de gave om vormen te vinden die passen bij de tijd.

Onze vormen kunnen anderen afstoten. Zonder dat we het door hebben, sluiten we zo hele groepen mensen in onze samenleving buiten. We hebben de Geest hard nodig om ons te helpen kerk te zijn voor onze tijdgenoten, voor (leeftijds)groepen die verder van onze huidige kerkelijke cultuur af staan. Experimenten met nieuwe vormen van kerk zijn gewenst. Creativiteit, met goede smaak en kwaliteit, moet een kans krijgen. Het roer tijdig omgooien, sluit meer aan bij het leven volgens de Geest dan star doorkoersen. Gelukkig zien we deze creativiteit opbloeien. De Geest is ons steeds weer te hulp gekomen en we zien geloof opbloeien en kerk ontstaan op de meest onverwachte momenten en plaatsen. Wij geloven dat de Geest dat in de toekomst zal blijven doen en willen ons daar dienstbaar aan maken.

Leren
wat écht
samen-
leven is

THEMA 3

POLITIEK LICHAAM DE SAMENLEVING

23

De eerste christenen vormden een samenleving te midden van de maatschappij van die dagen. Die samenleving noemden zij *ekklesia*. Oorspronkelijk had deze naam een politieke achtergrond. Hij werd gebruikt voor 'de vergadering van stemgerechtigde leden van een Griekse stad die de stad bestuurden'. Die betekenis komt terug in het Nieuwtestamentische gebruik: de gemeente is een samenleving waarin alle leden een stem hebben. Zij zijn geen 'vreemdelingen of gasten', maar volwaardige 'burgers' (Efeziërs 2:19). De gemeente is een plaats van verzoening van tegenstellingen tussen mensen en groepen. Dat moet een sensatie geweest zijn: een samenleving waar verschillen tussen jood en heiden, mannen en vrouwen, slaven en vrijen werden overstegen. Waarin mensen in Christus' naam bij elkaar horen als broeders en zusters. Deze kerk is een *politiek* lichaam. Politiek omdat ze valt onder het gezag van Christus en niet onder dat van andere machthebbers. Politiek omdat het een gemeenschap is, die toegankelijk is voor iedereen en waarin iedere stem telt.

De kerk is er ook voor de maatschappij. Dat geldt eveneens voor de Protestantse Kerk. Welke boodschap heeft deze kerk voor de maatschappij?

Niet een boodschap die van grote hoogte aan het Nederlandse volk en haar vertegenwoordigers wordt voorgehouden. De beste bijdrage van de kerk aan de wijdere samenleving is de kerk zelf. De kerk als dé plaats om te leren wat echt samenleven is. Dat moeten we van God leren. Daar is boete en berouw voor nodig, omdat we in het samenleven vaak ernstig falen. We hebben 'Woord en sacramenten' nodig die ons inwijden in wat echt samenleven is. De kerk doet niet aan politiek, de kerk *is* politiek. Zij is Gods politiek. God doet aan politiek door een samenleving te scheppen van verzoening tussen mensen, van liefde en dienstbaarheid. Een samenleving waarin mensen de soms moeilijke les leren elkaar te aanvaarden als gelijkwaardige leden van het ene lichaam. Leden die elk hun gaven en talenten hebben.

Deze samenleving staat open voor iedereen. Jezus Christus is geen privébezit van christenen. Iedereen is welkom. Deze samenleving heeft ook een uitstraling naar buiten. De open 'stad van God' staat open naar de maatschappij. De verzoening in de gemeente zoekt naar verzoening in de samenleving. De zorg voor naasten richt zich ook op anderen buiten de eigen gemeenschap. Jezus zag de nood van de mensen en werd 'met ontferming bewogen'. Volgelingen van Jezus zijn geroepen dat ook te doen. Dat is diaconie en zonder diaconie geen kerk. Nood is er ook nu, dichtbij en veraf. Sommige mensen redden het niet door eenzaamheid, verwaarlozing, verkeerde keuzes en de grillen van de markt of de natuur. Bevolkingsgroepen dreigen over de rand te vallen of haken af. Wie dat met droge ogen aanziet, heeft weinig van Jezus begrepen. Op de vraag 'ben ik de hoeder van mijn broeder?' worden we uitgenodigd ja te zeggen.

Daarin staat de kerk niet alleen en kan zij optrekken met anderen. Gods Geest werkt op soms onverwachte plaatsen. Er zijn oude en verrassende nieuwe bondgenoten, religieus en niet-religieus, met wie wij de handen ineen kunnen slaan om samen bij te dragen aan een samenleving waarin we zorg dragen voor elkaar. Het zal ook hier gaan om prioriteiten: beter een paar dingen goed doen dan veel dingen half.

'Jullie zijn het zout van de aarde', zei Jezus tegen zijn volgelingen. Wij leven in een samenleving die veel goeds en schoons heeft en mensen kansen geeft zich te ontplooiën en mee te doen. Onze samenleving is echter ook aan bederf onderhevig. Door de tirannie van een meerderheid die minderheden de wil oplegt. Door hebzucht, materialisme en verkwisting. Door een verlies aan wijsheid. Door een gebrek aan zorg, door gemakzucht of agressie. Daar moeten we van verlost worden, als mens en als samenleving. In de navolging van Jezus ontdekken we het goede leven, in verbondenheid met God en met elkaar. Dat is het echte *meer*, waardoor we in veel opzichten genoeg kunnen nemen met minder. Het goede leven van Gods koninkrijk wordt zichtbaar in de manier waarop we omgaan met de schepping, in het besef dat we niet kunnen doorgaan met onze huidige levensstijl. Het wordt zichtbaar in de manier waarop we omgaan met ouderen, met vreemdelingen, met menselijk leven aan het begin en het einde van het bestaan, kortom: hoe we de kwetsbaarheid en eindigheid van het leven serieus nemen. Dat goede leven schudt niemand uit zijn mouw. Het vraagt om levenslang leerling te zijn van Jezus.

THEMA 4

'SAMEN MET ALLE HEILIGEN'

KERK MET ANDEREN

26

De Protestantse Kerk is deel van het wereldwijde lichaam van Christus. Onze kerk is een 'gestalte' van de wereldkerk, niet meer en niet minder. Van meet af aan zat er in de kerk een *drive* die over grenzen heengaat. De vroege kerk was een internationale kerk. In de brieven van Paulus en anderen vliegen de groeten over en weer zonder zich aan grenzen te storen.

De kerk is nog steeds wereldwijd. Er is meer kerk dan die in Nederland. Wij moeten niet provinciaal worden. Dat zijn we wanneer we alleen maar letten op de crisis waarin de kerk in ons deel van de wereld verkeert. Er mag ook vreugde zijn dat in andere werelddelen nieuwe velden in bloei staan. Dat is vooral in het zuiden. Daar verheugen we ons over. 'God gaat zijn ongekende gang.' Het koninkrijk van God draait niet om ons stukje kerk. We leven in een tijd van globalisering. Dat kan de ogen openen voor de wereldkerk. God heeft ons wat te zeggen door broeders en zusters van andere kerken. Daar komt bij dat velen, vooral jongeren, zelf ervaring opdoen met die wereldkerk

en verrijkt uit het buitenland terugkeren. Wat God bewerkt in Afrika, Latijns-Amerika en Azië bemoedigt, helpt ons wakker te worden uit ons vaak lauwe christenzijn. Daarbij nemen die kerken in de wereld die in het bijzonder het kruis van Christus dragen een speciale plaats in. Zij herinneren ons eraan dat kerkzijn geen luxe aangelegenheid is, maar consequenties heeft.

Intussen zien we dat bijna een miljoen christenen uit het Zuiden en Oosten naar Nederland is gekomen. Het zijn broeders en zusters die hier christen willen zijn. Contact is niet altijd gemakkelijk. Er kunnen grote verschillen zijn in cultuur, theologie en geloofsbeleving die leiden tot vooroordelen over en weer. Toch geloven we dat ze niet voor niets in ons midden zijn gekomen en dat we alleen kerk kunnen zijn samen met hen. Zo niet, dan sluiten we ons op in zelfgenoegzaamheid. Migrantenkerken tonen vitaliteit en dynamiek. Deze christenen beleven hun geloof ook in hun dagelijks leven en stellen ons de vraag of wij ons niet erg hebben aangepast aan de gewoonten van een gesecculariseerde cultuur.

De Protestantse Kerk wil kerk zijn met andere kerken. Dat geldt in het bijzonder voor kerken van het protestantse erf. We zijn van mening dat tussen deze kerken geen reden tot voortzetting van kerkscheiding is. Naar de Rooms-Katholieke Kerk steken we onze hand uit, vooral in onze gezamenlijke opdracht om getuige te zijn van het evangelie. De Pinksterkerken hebben ons iets te zeggen als het gaat om kerkzijn in de kracht van de Geest. Oosterse kerken herinneren ons aan het geloof in de drie-enige God. Het gaat ons niet om de Protestantse Kerk op zich maar om

27

de Kerk, in Nederland en wereldwijd. We kunnen niet om elkaar heen. Mensen binden zich niet meer aan een landelijk kerkverband maar zoeken, ongeacht kerkmuren, een plaatselijke gemeente die bij hen past. Soms leidt dat tot kerkshopen en een gebrek aan betrokkenheid. Maar positief is dat kerkmuren niet langer verhinderen elkaar te herkennen als broeders en zusters van de Heer en samen te werken. Eén ding is duidelijk: kerkelijke verdeeldheid heeft de geloofwaardigheid van het evangelie al te zeer aangetast. We hebben de tijd niet meer daar nog langer mee door te gaan.

Kerk zijn
met andere
kerken

Handvatten voor beleid

Een visienota is geen beleidsplan. Wel is ze noodzakelijk om tot een beleidsplan te komen. Daarom worden de thema's van het visiedeel hier vertaald in handvatten voor beleid. Bij elk van de vier thema's noemen we twee handvatten. Niet alles hoeft overal gedaan te worden, het gaat om handvatten die afhankelijk van tijd en plaats in onze kerk ingevuld kunnen worden.

Geen
kerk zonder
een open
Bijbel

THEMA 1

HANDVATTEN BIJ 'DE INHOUD'

Het geloofsgesprek rondom de Bijbel

De kerk is een geloofsgemeenschap waarin geloof wordt gedeeld. Dat gaat niet vanzelf. Soms is er sprake van verlegenheid. In het *geloofsgesprek* gaat het om de vraag wat wij geloven en hoe wij geloven, hoe wij leven met God en wat dit voor de dagelijkse praktijk betekent. Het geloofsgesprek is nodig in de kring van de eigen gemeenten, maar ook kerkbreed. Het geloofsgesprek heeft daarbij in het bijzonder het samen lezen van de Bijbel nodig. Geen kerk zonder een open Bijbel. Het geloof is uit het gehoor. De Bijbel is bron en norm van de kerkelijke verkondiging. Ook in de kerk dreigt de Bijbel een onbekend boek te worden. Maar zoals Jezus met zijn leerlingen steeds weer begon bij Mozes en de profeten, zo zullen ook wij in de Bijbel de inhoud van het geloof op het spoor moeten komen. Theologische bezinning is daarbij onmisbaar.

Inwijding in het geloof en (missionaire) cursussen

Geloof komt niemand zomaar aanvliegen; het vraagt om inwijding. Dat geldt in het bijzonder voor jonge mensen die opgroeien in een wereld waarin

weinig verwijzingen naar het christelijk geloof te vinden zijn. Gelukkig krijgt *catechese* in gemeenten weer meer aandacht, een ontwikkeling die verdere ondersteuning verdient. Voor de voorlichting over het christelijk geloof in en buiten de kerk is de ontwikkeling van een *christelijke canon* wenselijk. Dit in samenwerking met andere partijen zoals het basis- en voortgezet onderwijs. In een tijd waarin de publieke betekenis van het christelijk geloof is verbleekt, maar onverminderd behoefte is aan spiritualiteit en zingeving, kunnen (*missionaire*) *cursussen* een prominente rol spelen. Het aanbod op dat terrein is groot. Verdere begeleiding in de organisatie van cursussen en het opzetten van een vervolgtraject is nodig. De landelijke kerk zal blijven zoeken naar wegen om een groter publiek te bereiken, met mediacampagnes en door inzet van nieuwe media. In een tijd van evenementen kunnen projecten als *The Passion* helpen het christelijk geloof aan een breed publiek te presenteren.

THEMA 2

HANDVATTEN BIJ 'DE VORM'

Vormen van gemeentezijn

Het gaat nooit om de vorm op zich, maar om de vorm als uitdrukking van het wezen van het kerkzijn, als de gemeenschap van mensen die bijeen zijn in de naam van de Heer, in het geloof dat Hij zelf in hun midden is. Dat vraagt echter wel om bezinning op de vormen van het kerkelijk leven. Nood maakt creatief. Kleinere gemeenten staan voor de vraag hoe met minder faciliteiten en professionele bezetting het gemeentelijk leven kan voortbestaan. Organisatorische taken vergen tijd, maar mogen (zeker in kleine gemeenten) geen overbelasting geven. Ook nieuwe uitdagingen dwingen tot bezinning op nieuwe vormen van kerkzijn, met alle consequenties van dien. Experimenten zoals doelgroepengemeenten, pioniersplekken en huisgemeenten krijgen een kans. De ruimte die in de huidige kerkorde aanwezig is, mag maximaal worden gebruikt. Indien nodig zullen de mogelijkheden in de kerkorde moeten worden verruimd.

Vormen van liturgie

In de liturgie klopt het hart van de gemeente. Hier gebeurt het heilige. Hier gaan beker en schotel van hand tot hand. Hier klinkt het woord en zingt het lied. Broeders en zusters ontmoeten elkaar rond doopvont, kansel en tafel in de naam van Christus. Bezielde liturgie, waar hoofd en hart geraakt worden, is wezenlijk. Toch zien we dat nogal wat mensen moeite hebben om de liturgie als bezielde en inspirerend te ervaren. Vanwege de inhoud, maar niet zelden ook door de vorm. Het is een uitdaging om nieuwe en aansprekende vormen van liturgie en muziek te ontwikkelen die passen in de protestantse traditie en gebruik maken van de rijke schat van die traditie. Vormen die uitnodigen mee te doen en helpen het leven met God op te bouwen. Dat is wat anders dan 'opleuken' van de liturgie. Het is eerder een gebed om de Geest die het Woord vlees en vorm laat worden voor mensen van nu. Het gaat erom, naast het bewaren van meer traditionele liturgische vormen, te werken aan vernieuwing van liturgische vormen die hieraan dienstbaar zijn.

Nieuwe en
aansprekende
vormen van
liturgie

Voor zover
je het aan hen
(...) hebt gedaan
heb je het aan
Mij gedaan

THEMA 3 HANDVATTEN BIJ 'DE SAMENLEVING'

39

Diaconaat

De kerk is ook diaconaat. Omzien naar elkaar begint bij de broeders en zusters met wie we samenleven in de gemeente. De kwaliteit van de christelijke gemeente staat hier op het spel. Maar de grens ligt niet bij de eigen gemeente. 'Voor zover je het aan hen – de armen, de naakten, de zieken, de gevangenen, de vreemdelingen – hebt gedaan heb je het aan Mij gedaan', zegt Jezus. Het komt er op aan die roepstem te horen en het hart te laten spreken. Overal in de samenleving komen we hen tegen in wie wij Jezus herkennen. De inrichting van de maatschappij staat momenteel ter discussie en daarmee de rol van de overheid en maatschappelijke organisaties. Kerken komen daarbij vaak opnieuw in beeld. Zij worden bovendien uitgedaagd deel te nemen aan het debat over de goede samenleving. Daarnaast ligt er een taak voor diakenen de gemeente te stimuleren om dat te doen waar de kerk van huis uit goed in is: zorg voor de medemens, in welke vorm dan ook. Zij zal dat doen 'in Jezus' naam'. Soms alleen, soms met bondgenoten buiten de kerk of door aan te sluiten bij

lopende initiatieven. Het is verheugend hoeveel mensen buiten de kerk zich inzetten voor hun medemens. Dat nodigt uit tot samenwerken.

Kerk als alternatieve samenleving: ethiek

De kerk is oefenplaats voor een leven als volgelingen van Jezus. Het verhaal van het evangelie leidt tot een leefwijze die daarbij hoort. De verkondiging van het Woord en het lezen van de Bijbel geven oriëntatie in de chaotische tijd waarin we leven. Dat verdient volop aandacht. Het gaat niet alleen om binnenkerkelijk gebruik. De Bijbel is als een vlam die licht verspreidt op ethisch gebied. Niet als een pasklaar antwoord op alle vragen. Alsof er een pasklaar antwoord is en alsof christenen onderling altijd op dezelfde ethiek uitkomen. Wel helpt het evangelie de armzaligheid van afgoden van de tijd te doorzien. De alom aanwezige ideologie van de maakbare samenleving en het maakbare leven heeft afgodische trekken. Daar staat een leven tegenover dat weet heeft van de Schepper, het leven als gave en waarin de kunst van overgave wordt beoefend. Samen met partners kunnen we materiaal ontwikkelen waarin we, voor diverse levensterreinen, de vrucht verbeelden van het luisteren naar het Woord.

THEMA 4 HANDVATTEN BIJ 'KERK MET ANDEREN'

Migrantenkerken

Migrantenkerken zijn tot onze verrassing onder ons gekomen. Het zijn gemeenschappen van bewuste christenen met diverse etnische achtergronden, met veel samenhang en veel geloofsvuur. Als Protestantse Kerk willen we ons openstellen voor deze gemeenschappen. Er zijn samenwerkingsverbanden in de grote en middelgrote steden op het gebied van diaconaat, die kunnen verder worden uitgebouwd. Daarnaast kunnen we modellen ontwikkelen voor gezamenlijke vieringen en bijeenkomsten (niet alleen op zondag), vooral gericht op jongeren. In het algemeen is een pragmatische houding nodig, zodat migrantenkerken gebruik kunnen maken van de faciliteiten van de Protestantse Kerk (expertise op gebied van jeugd en jongerenwerk, diaconaat, enz.) ook zonder het verregaande model van de associatieovereenkomst.

Erkennen
wat ons
bindt

Oude en nieuwe oecumene

De Protestantse Kerk wil van harte een oecumenische kerk zijn. Zij wil het geloofsgesprek stimuleren tussen kerken, landelijk en plaatselijk. Dat vraagt ook de bereidheid lastige en gevoelige zaken met elkaar te bespreken. Dat kan alleen op basis van een wederzijds zoeken en erkennen van wat ons bindt in het ene lichaam van Christus dat niet verdeeld kan zijn. De Protestantse Kerk is bereid te blijven investeren in het werk van de Raad van Kerken, ook financieel, en streeft ernaar dat meer lidkerken aansluiting willen en kunnen vinden. Ze staat positief ten opzichte van een op te richten Nederlands Christelijk Forum, een open ruimte voor alle tradities van de christenheid in Nederland, waarin het geloofsgesprek centraal staat. Ze is bereid daaraan actief mee te doen. De Protestantse Kerk hervat de dialoog met de Rooms-Katholieke Kerk en zet die met de Verenigde Pinkster- en Evangeliegemeenten voort.

APPENDIX

WAT IS EEN VISIENOTA?

44

De generale synode heeft bij de aanvaarding van het visiedocument 'Leren leven van de verwondering' uitgesproken dat de visienota beschouwd kan worden als het beleidsplan van de kerk in haar geheel (ord. 4-26-1). In een visienota gaat het om de verwoording van datgene waar de Protestantse Kerk voor staat en waar zij zich op wil richten, gezien de situatie waarin zij zich bevindt. Een korte en krachtige tekst die inspireert en bemoedigt. Het is geen geloofsbelijdenis of theologische verhandeling. Een visienota geeft de contouren aan van toekomstig beleid. Anders dan in een beleidsdocument gaat het in een visienota niet over concrete doelstellingen van beleid die aan het einde van een beleidsperiode kunnen worden geëvalueerd. Het wil een plaatsbepaling zijn, richting aangeven en perspectief bieden.

De visienota is voor de dienstenorganisatie uitgangspunt bij het formuleren van toekomstig beleid. De uitwerking van deze visie zal de komende jaren in het beleidsplan van de dienstenorganisatie en in aparte beleidsnotities aan de synode worden voorgelegd. De visienota kan gemeenten en kerkenraden helpen en uitdagen bij de bezinning op het kerkzijn. Zo kan deze een rol spelen bij de verwoording van het beleid van de plaatselijke gemeenten.

45

Wat is de relatie met de visienota 'Leren leven van de verwondering'?

In 2006 werd door de generale synode de visienota 'Leren leven van de verwondering' aanvaard als richtinggevend voor de kerk in haar geheel en voor de dienstenorganisatie. De nota wilde een antwoord bieden op vragen als: Wie zijn wij als Protestantse Kerk in Nederland? Welke richting willen we de komende jaren uit? Wat zijn de prioriteiten van het kerkelijke leven en werken voor de komende periode? De dienstenorganisatie heeft deze

visienota vervolgens vertaald in beleid. De afgelopen jaren lag de nadruk daarbij vooral op het missionaire werk van de kerk en het jeugdwerk.

Intussen zijn we een aantal jaren verder. Het is niet zo dat de eerste visienota achterhaald is. *Het missionaire werk en het jeugdwerk zullen ook de komende jaren belangrijke speerpunten blijven.*

46

Een nieuwe nota is nodig, omdat de context waarin wij kerk zijn aan voortdurende verandering onderhevig is. Aandachtsvelden verschuiven en prioriteiten veranderen. Het is daarom goed onze visie regelmatig tegen het licht te houden en ons af te vragen of accenten hier en daar anders moeten worden gezet. Deze tweede visienota is daarop het antwoord. De nota is een vervolg op de eerste visienota en vestigt de aandacht op een aantal thema's die om vertaling in beleid vragen.

Gesprekshandleiding

Bij deze visienota is een gesprekshandleiding beschikbaar. Dit gespreksmateriaal wil een handreiking bieden voor het gesprek binnen de gemeente. De handleiding is te vinden via www.pkn.nl/visienota2012.

47

FOTOVERANTWOORDING

(op volgorde van plaatsing)

Omslag: De Nationale Beeldbank / Berbara Houweling.
Optreden The Strange Fruit Company in Delft.
Protestantse Kerk in Nederland / Marijke van der Giessen
Clickflash / Sylvia Huisman
Protestantse Kerk in Nederland / Freek Visser
Nederlands Bijbelgenootschap / Sandra Haverman
Protestantse Kerk in Nederland / George Möllering
Nederlands Bijbelgenootschap / Sandra Haverman
Hollandse Hoogte / Theo van Pelt
Ateliers et Presses de Taizé
Protestantse Kerk in Nederland / Freek Visser

COLOFON

Dit is een uitgave van
Protestantse Kerk in Nederland
Postbus 8504
3503 RM Utrecht
T (030) 880 18 80
www.pkn.nl/visienota2012

Uitgegeven i.s.m. Uitgeverij Boekencentrum, www.boekencentrum.nl.

Meer exemplaren van deze uitgave kunt u bestellen bij de boekhandel of via verkoop@boekencentrum.nl.

Auteur Arjan Plaisier
Vastgesteld door de Generale Synode van de Protestantse Kerk in Nederland
(november 2011)

Redactie Hamerschrift - Redactie en tekstverzorging

Vormgeving omslag en binnenwerk Anton Sinke

ISBN 978 90 239 2024 3
NUR 700

© 2012 Uitgeverij Boekencentrum, Zoetermeer

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Het is een voorrecht om te geloven en bij de kerk te horen. Geloof opent de ogen voor wat we zelf niet bedenken en zelf niet maken. Ook vandaag gaan wereldwijd velen de weg van het geloof en beleven mannen en vrouwen, ouderen en jongeren de vreugde van het evangelie. Ook vandaag leeft de kerk. Echter, op veel plaatsen kraakt het kerkelijk leven in al zijn voegen. Vraag je kerkmensen waar de kerk voor dient, dan blijft het te vaak stil. En het wordt nog stiller na de vraag 'Wat geloof je?'

Deze visienota wil aan kerkmensen, gemeenteleden en kerkenraden *moed geven om te geloven en (nieuwe) zin geven om kerk te zijn*. Niet door iets nieuws te verzinnen of een truc toe te passen, maar door terug te gaan naar de bron, de Heer van de kerk. Vanuit die bron geeft deze nota een inspirerende visie op kerk-zijn in deze tijd. In het tweede deel worden praktische handvatten gegeven bij deze visie.

Een inspirerend boekje voor kerkenraden, kerkelijke commissies en gemeenteleden in de Protestantse Kerk in Nederland. Om het gesprek over de inhoud te stimuleren zijn gesprekhandleidingen beschikbaar.

NUR 700

ISBN 978 90 239 2024 3

9 789023 920243

www.uitgeverijboekencentrum.nl
www.pkn.nl/visienota2012